

Chuyện Gà Năm Dậu

TRỊNH HẢO TÂM

Trong các con vật biểu trưng cho 12 con giáp thì hầu hết thuộc loại động vật có vú (9 con), 2 con thuộc loại bò sát (rồng và rắn) và chỉ một con duy nhất thuộc loại chim đó là con gà. Gà cũng là con vật duy nhất trong 12 con giáp có hai chân, trong khi đa số con thú khác đều có 4 chân hoặc không chân nào như rắn. Vì vậy chắc hẳn Gà là con vật đặc biệt nhất trong 12 con giáp, vậy Gà xuất xứ từ đâu và nó có những điểm gì đặc biệt? Nhân ngày Xuân rảnh rỗi chúng ta thử tìm hiểu sẽ thấy nhiều điều bổ ích.

NGUỒN GỐC XUẤT XỨ

Theo định nghĩa có tính cách giáo khoa thu đầy mùi sách vở thì gà là một loại chim được người ta nuôi như một loại gia cầm để lấy thịt và trứng. Trong vạn vật học gà được xếp vào loại chim (điểu), thuộc lớp động vật có xương sống và đẻ trứng. Qua những mẫu xương hoá thạch người ta tìm được thì gà có mặt trên quả địa cầu này rất lâu đời, khoảng 100 triệu năm về trước, trước cả các loại động vật có vú tức nhiên là trước loài người rất lâu. Thủy tổ của gà là chim và chim là biến thể của loài bò sát để thích nghi với môi trường mà chúng sinh sống. Loại bò sát chẳng hạn như kỳ đà, cá sấu vì khả năng sinh tồn phải bon chen phóng nhảy từ nơi này sang nơi khác nên hai chân trước nhỏ đi, dần dần mọc lông biến thành

cặp cánh. Trước khi gà về sống chung với loài người để thành loài gia cầm thì gà xuất thân từ nơi rừng sâu núi thẳm mà ta quen gọi là gà rừng (các nhà văn tiền chiến thường mô tả “gà rừng eo óc gáy”). Các nhà vạn vật cho rằng gà rừng xuất hiện trước tiên từ vùng Đông Nam Á tức là phần đất có quê hương VN chúng ta và cũng chính nơi này gà được đem về nuôi như loại gia cầm khoảng 2 ngàn năm trước Tây lịch. Rồi từ đó Gà được người ta nuôi rộng rãi sang đến vùng Trung Đông bằng chứng là trong ngôi mộ của vua Ai Cập (Egyp) có tên là Tutankhamen (khoảng 1350 năm trước Tây lịch) hãy còn những bức hình vẽ Gà trống. Những đồng tiền, triện ấn của Hy Lạp (Greece) ở thế kỷ thứ 4 và 5 trước Thiên Chúa đôi khi có hình Gà vì thờ ậy Gà được dùng như đơn vị tiền tệ để bán buôn, trao đổi. Gà trống được người xưa xem là biểu tượng cho lòng can đảm, ý chí tự hào và Gà mái được xem là đem lại phúc lợi. Phong tục của dân Do Thái hãy còn mang một cặp Gà: một con trống, một con mái đi trước chú rể và cô dâu trong ngày đám cưới. Dân tộc Pháp có nền phong hóa lâu đời vẫn xem gà trống như quốc huy của họ, trên chóp nóc nhà thờ thường có hình gà trống. Ai lên xứ hoa đào Đà Lạt sẽ thấy nhà thờ con gà soi bóng bên hồ Xuân Hương êm đềm sương phủ.

ĐẶC TÍNH CƠ THỂ

Về cơ thể gà cũng giống như chim, nghĩa là cũng có một thân hình nhẹ nhàng nhưng bộ xương lại rắn chắc, thân nhiệt cao hơn các loại động vật có vú và có lông dài che phủ khắp thân mình. Gà khác hơn chim một điểm là có mồng ở trên đầu và dưới mỏ trong khi các loại chim thì không có. Gà là loại thú ăn tạp nên dễ nuôi, nghĩa là ăn từ thực vật như hoa quả, rau cỏ, ngũ cốc, đậu hạt cho đến động vật như sâu bọ, côn trùng, tép cá, thịt thà v.v... Vì nhiệt độ thân gà cao nên tiêu thụ khá nhiều nhiệt lượng. Để bù đắp vào số nhiệt lượng mất đi, gà cần phải ăn rất nhiều. Do đó ta thấy hầu hết thời gian trong cuộc đời gà là đi tìm thức ăn. Mắt thì đảo dác kiếm tìm, chân lằng xằng bươi xới tìm côn trùng, sâu bọ dưới lớp lá mục hay đất sỏi, đầu thì mổ lia lia không ngừng nghỉ. Đó là những động tác của gà khi đi tìm thức ăn.

Chân gà có 4 ngón, mỗi đầu ngón có móng nhọn và cứng. Riêng gà trống phía trên 4 ngón còn có một cái cựa nhỏ nằm riêng trên cao như một ngón nhỏ với móng cứng, cong dài và nhọn, đó là vũ khí tự vệ lợi hại của gà trống. Có vài giống gà chân có đến 5 móng, loại này nổi tiếng đẻ rất sai. Gà có cặp mắt mà mỗi mắt nằm về một phía khác nhau trên đầu nên thị trường (khoảng không gian nhìn thấy) của gà bao quát rất rộng gần như 360 độ, nên gà có thể phát hiện dễ dàng những địch thủ lợi hại lảng vảng xung quanh. Thấy được nhiều nhưng thị lực của Gà lại bị giới hạn, nghĩa là cặp mắt của gà rất yếu, thiếu ánh sáng là không thể nhìn được. Do đó khi mặt trời vừa lặn thì gà không còn thấy được cảnh vật xung quanh mà người ta gọi là tật “quáng gà”. Khi không còn nhìn thấy được thì gà chỉ có nước đi ngủ mà thôi. Vì vậy cụm từ “ngủ như gà” để ám chỉ những ai có thói quen đi ngủ sớm, đèn đường vừa lên thì đã vô mùng!

Mỏ của gà cứng và nhọn, bên trong không có răng. Khi ăn gà nuốt trọn và thức ăn chạy vào một túi chứa mà người ta gọi là “bầu điều” (Crop) để rồi thức ăn từ đó lần lần sẽ được đưa qua cái “mề” (Gizzard) có nhiệm vụ như bao tử là nghiền nát thức ăn trước khi được đưa qua ruột hấp thụ chất bổ dưỡng nuôi gà. Cũng như những giống vật khác, gà cũng cần phải uống nước nhưng tiêu thụ nước rất ít vì gà không bao giờ đi tiêu. Gà cũng có một trái thận nhưng không có bóng đái và gà chỉ bài tiết một chút nước tiểu mỗi khi bài tiết phân mà thôi. Điều đặc biệt là gà cũng như các loại chim chỉ có một lỗ “phế thải” duy nhất mà tiếng Anh gọi là “Cloaca” dùng chung cho cả 3 đường tiêu hoá, tiết niệu và sinh dục. Sự thực thì phía bên trong “cửa hậu” ấy chia ra 3 ngã “đường tình” đi vào 3 cơ quan ban ngành có chức năng khác nhau.

Đời sống tình dục để sinh con đẻ cái của loài gà cũng lắm điều đặc biệt cần tìm hiểu. Nữ giới bao giờ cũng ưu tiên nên đẻ gà mái trước hết. Tại sao có lúc gà mái đẻ mỗi ngày, có lúc ngưng đẻ? Tại sao có trứng nở thành gà con, có trứng ấp hoài trở thành ung luôn mà không nở ra gì hết? Đó là những câu hỏi mà giải đáp lần lượt được đề cập sau đây.

Cũng như loài bò sát và chim là loài động vật đẻ trứng, gà mái cũng có một buồng trứng (Ovary), thật ra có 2 nhưng chỉ có cái bên trái là làm việc. Nơi đây chuyên sản xuất những trứng non kết lại thành chùm như chúng ta đã thấy khi đi ăn phở kêu tô lòng gà dai trứng non. Đến thời kỳ rụng trứng, một trứng lớn nhất sẽ già từ buồng trứng để đi vào tử cung (Oviduct). Nơi đây nếu trứng gặp được tinh trùng của gà trống đi vào thì trứng ấy sẽ là

trứng có ngòi và sẽ nở ra gà con. Dù gặp hay không gặp, có ngòi hay không có ngòi, tại tử cung lòng trắng được kết thành bao quanh trứng (mất độ 3 giờ đồng hồ) và vỏ trứng bọc bên ngoài (mất hơn một giờ). Sau đó trứng được đưa qua âm đạo (Uterus) và nằm chờ ở đây từ 20 đến 21 giờ trước khi được đẻ ra ngoài. Nếu ngày hôm sau gà mái đẻ trứng nữa thì độ nửa giờ sau khi đẻ trứng, một trứng kế tiếp sẽ rụng vào tử cung. Chu kỳ trứng rụng của gà mái tùy thuộc vào ánh sáng ít hay nhiều. Khi có nhiều ánh sáng, một phần ở trên não bộ có tên là Hypothalamus rất nhạy cảm với ánh sáng sẽ tiết ra hormone kích thích trứng rụng. Do đó vào mùa hè với ngày dài nhiều ánh sáng, gà đẻ mỗi ngày vì trứng rụng mỗi ngày và mùa đông vì thiếu ánh sáng nên gà ngưng đẻ. Vào mùa đông nếu muốn cho gà tiếp tục đẻ, các nhà chăn nuôi tạo ánh sáng nhân tạo bằng cách thấp đèn.

ĐẶC ĐIỂM CỦA GÀ TRỐNG

Gà trống khác hơn gà mái là lông đuôi dài hơn với nhiều màu sắc sặc sỡ như đen tuyền, vàng ánh hay đỏ son tùy theo giống. Có loại lông đuôi dài như chim phượng hoàng như giống gà Nhật Bản có tên là Yokohama có đuôi dài từ 12 đến 18 feet (4 đến 6 mét). Gà trống có mồng màu đỏ son với dạng hình răng cưa tua tủa mọc trên chóp đầu và dưới mỏ trông oai nghi lắm liệt như mũ của tướng triều đình. Có một loài hoa “tình ái” không hương, sắc màu đỏ có hình dáng giống mồng gà nên được đặt tên là “hoa mồng gà”. Tặng hoa cho người đẹp chắc không ai tặng hoa này bao giờ và chúng ta cũng không nên mang loài hoa này trong người vì nó không được... sạch sẽ, thơm tho!

Gà trống còn một đặc điểm mà gà mái không có, đó là cựa dài cứng và nhọn, mọc ở phía trên mỗi bàn chân. Cựa là vũ khí được thiên

nhiên trang bị cho gà để tự vệ mỗi khi bị thú dữ tấn công. Trong tiếng Anh từ ngữ “gà” (chicken) có nghĩa là nhút nhát, sợ chết, thiếu can đảm đồng nghĩa với tiếng Việt là “gà chết”. Thật ra đối với gà trống thì ngôn từ này dùng rất oan cho gà vì gà trống rất can đảm, chiến đấu với kẻ thù một mất một còn, bất kể đến sinh mạng của mình để bảo vệ cho đàn gà. Trong đàn gà đáng đi, điều đứng của gà trống lúc nào cũng ra vẻ hiên ngang, oai vệ, cổ ngẩng cao, ngực nở, bước đi oai phong lắm liệt vừa kiếm ăn vừa để mắt quan sát xung quanh để bảo vệ an ninh cho cả đàn. Khi phát hiện bóng dáng điều hâu vùn vù bay lượn trên bầu trời thì lập tức gà trống báo động bằng những âm thanh nghe như “Hawk! Hawk!” Có lẽ vì vậy mà tiếng “Hawk” trong Anh ngữ có nghĩa là điều hâu.

Sau khi nghe gà trống báo động thì cả đàn vừa gà mái, gà con đồng thanh kêu lên “Chít! Chít!” như ban hợp xướng và chạy tìm nơi ẩn trốn. Khi điều hâu hay chồn cáo tiến đến muốn tấn công đàn gà thì lập tức gà trống xông ra đứng chặn trước mặt với tư thế sẵn sàng ứng chiến. Lúc đó đôi cánh xoè ra, cổ cong lên, lông dựng đứng, đôi mắt và mỏ chìa về phía địch thủ và vờn từng bước, dáng dấp gà trống lúc đó trông oai phong, lắm liệt hơn lúc nào hết, chẳng khác gì Từ Hải lúc lâm trận kịch chiến với quân sĩ của Hồ Tôn Hiến. Có lẽ những nhà biên đạo hát bội ngày xưa đã mô phỏng ít nhiều dáng dấp của gà trống lúc chiến đấu vào vai của võ tướng lúc lâm trận trong các vở tuồng!

Gà trống còn một đặc điểm khác nữa mà ở gà mái không có, đó là tiếng gáy! Từ thuở xa xưa, tiếng gà gáy đã là đồng hồ báo thức cho nông dân để chuẩn bị ra canh tác nơi đồng áng:

*“Gió đưa cành trúc la đà,
Hồi chuông Linh Mục, canh gà Thọ Xương”.*

Thường thì gà gáy lúc rạng đông khi ánh bình minh sắp ló dạng, có lẽ ánh sáng nơi chân trời kích thích cho gà gáy. Khi một con gà bắt đầu gáy thì những con khác bắt chước theo, gây âm vang cho cả xóm. Dường như con gáy sau muốn cho âm thanh của mình thanh tao và mạnh mẽ hơn con gáy trước, nên cả bọn gà thi đua nhau cùng gáy nên mới có câu “Con gà tức nhau vì tiếng gáy”.

Có người thích tiếng gà gáy, có người cho là quấy rầy phá giấc ngủ. Người viết thì thích nghe tiếng gà gáy vì âm vang gợi nhớ buổi sáng ở quê hương đất Việt cho nên gần 20 năm trước đây khi dọn về vùng đồng quê Fontana (trên đường Little Saigon đi Las Vegas) bèn nuôi một con gà trống màu lông rất đẹp. Nó gáy mới được ba bốn bữa thì cảnh sát đến gõ cửa hỏi thăm. Cảnh sát nói rằng khu vực này không phải là khu chăn nuôi nên không được nuôi gia súc! Nhạc sĩ Ngô Mạnh Thu trước kia có nói “Ta đi mang theo quê hương” riêng tôi tiếng gà gáy quê hương lại không được mang theo!

Người ta thường nghĩ là gà chỉ gáy lúc rạng đông, thật ra là gà có thể gáy bất cứ lúc nào chúng muốn gáy, có thể lúc nửa đêm khi ánh đèn của một chiếc xe chạy qua hay xế trưa khi nghe một tiếng động nào đó kích thích chúng:

*“Về nơi... phố xưa... tôi quen,
Tiếng gà trưa, gáy vang lưng đồi...”
(Trịnh Công Sơn)*

BẢN TÍNH VÀ ĐỜI SỐNG

Bản tính của gà thích sống tập thể, sinh hoạt trong cảnh đại gia đình. Do đó khi nuôi gà người ta không nuôi một con mà năm ba con trở lên hay cả đàn. Muốn có thêm gà con để gia tăng số gà trong đàn thì cần phải nuôi thêm gà trống. Nhưng nếu nuôi nhiều hơn một con gà trống thì các gà trống thường hay đánh nhau để giành các gà mái. “Gà nhà bôi mặt đá

nhau” là vậy, nhất là khi một gà trống mới gia nhập đàn thì thể nào cũng bị các gà trống trong đàn đến thử tài cao thấp để tái phân chia ngôi thứ trong đàn. Muốn cho gà mới khỏi bị hiếp đáp, người ta ngăn cách gà mới với đàn gà bằng một lưới chỉ “chicken wire” để cho chúng dần dà quen mặt nhau. Tuy nhiên việc gà trống chọi nhau trong đàn thì không đến nỗi trầm trọng, ít khi xảy ra tử vong cho gà.

Vì bản tính của gà trống hay đá nhau cho nên người ta mới biến các trận đánh nhau giữa hai gà trống làm thú vui tiêu khiển gọi là thú đá gà. Đá gà là một trong những “hobbies” rất nhiều người mê mà ở VN có nhiều vùng chuyên môn sống bằng nghề đá gà được gọi là “trường gà” như vùng Bà Điểm. Trò xem đá gà đã có từ thuở xa xưa trước cả Tây lịch và không chừng người xưa nuôi gà để đá trước khi biết dùng thịt và trứng của chúng làm thực phẩm. Nhiều nơi trên thế giới xem đá gà như một bộ môn...thể thao và nhiều nơi cũng biến chúng thành một loại cờ bạc, đánh cá nhau ăn tiền. Tại các nước văn minh môn “thể thao” đá gà bị cấm vì áp lực từ các hội bảo vệ súc vật cho là hành hạ súc vật, thiếu nhân đạo nhưng tại các quốc gia Đông Nam Á và Nam Mỹ người ta rất ham chuộng bộ môn đá gà vì được xem là thú tiêu khiển hấp dẫn và...lành mạnh.

Gà trống khá mạnh về tình dục, khi nổi cơn rạo rực xuân tình, gà trống uốn ngực, duỗi cánh để phô trương thân hình oai vệ với bộ lông sặc sỡ, óng mượt hầu quyến rũ gà mái. Đến lúc cảm lòng không đậu thì gà trống rượt đuổi gà mái và không chế bằng cách đập lên thân hình gà mái và dùng mỏ ngoạm lấy cổ để xuống khiến gà mái hết cựa quậy! Trông hùng hổ như vậy nhưng không kéo dài được bao lâu, được vài giây đồng hồ thì gà trống “xuống gà” bắt đầu đi thơ thần kiếm ăn...

Trứng có ngòi sau khi đẻ được gà mẹ ấp bằng thân nhiệt của mình (khoảng 100 độ F) độ 21 ngày thì nở ra gà con. Gà con dùng mỏ tự mổ vỏ trứng mà chui ra. Giống như những loại thú khác, gà con cũng cần đến sự chăm sóc và

điều đất của gà mẹ như ấp ủ cho đủ ấm, đút mồi cho ăn và bảo vệ tránh các thú dữ. Hãy nhìn một đàn gà, gà mẹ bươi xới xạo khi nhặt được một con trùn đất, gà mẹ không ăn mà kêu đàn gà con lúp xúp chạy tới để thấy con trùn ra cho lũ con giành nhau ăn...

“Hò ơ...rần không chun đi năm rùng bầy rú,
Con gà không vú nuôi chín mười con...”

Câu hò mộc mạc của miền Nam đã nói lên tình mẫu tử cao cả của gà mẹ hy sinh, chất chiu, tần tảo để nuôi đàn gà con như những bà mẹ VN đang và đã làm.

Gà biết lội nhưng rất sợ nước. Trời mưa, không tìm được nơi trú ẩn, gà bị ướt sẽ ủ rũ như “gà mắc mưa”. Vì sợ nước nên gà không bao giờ tắm mà lại tắm...khô bằng cách đào lỗ dưới cát rồi nằm trong đó, thỉnh thoảng vỗ cánh tung bụi bay mịt mù. Việc tắm khô này giúp cho lông gà thêm mượt và làm rơi đi những con chấy rận bám trong thân gà. Gà cũng yêu thích văn nghệ, nhảy nhót, một vài loại gà trống cũng biết nhảy múa như chim công và gà trĩ. Chúng ta đã từng thấy có những bộ lạc trên người dặt lông chim và vũ những vũ khúc bắt chước những động tác của gà.

Vì có cánh nên gà cũng biết bay nhưng bay không được bao xa và chỉ bay khi phải thoát thân trước một địch thủ to lớn hơn.

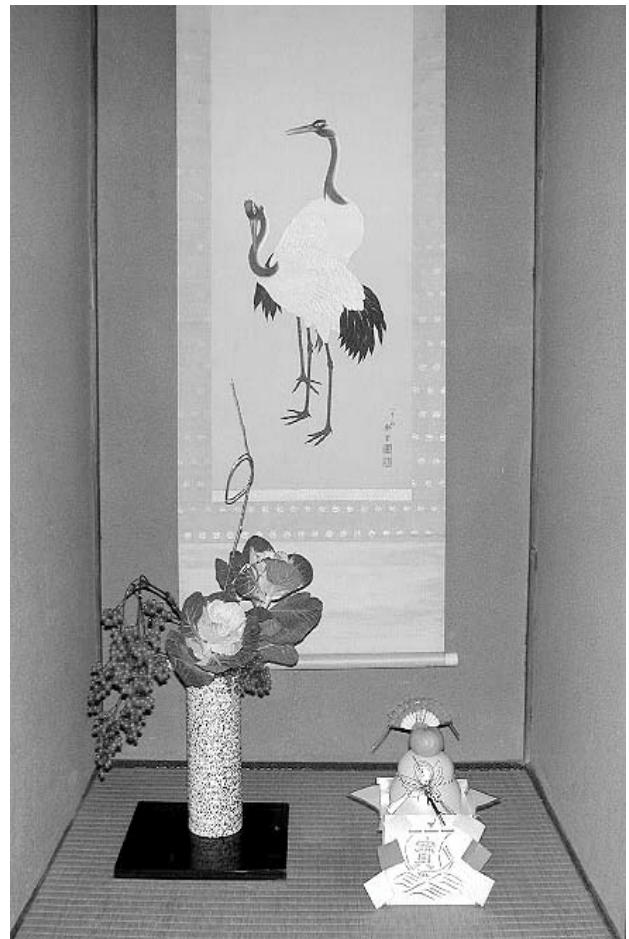
ĐÓNG GÓP CHO NHÂN LOẠI

Gà đáng đáp tụy bé nhỏ nhưng đóng góp cho nhân loại rất nhiều. Gà cung cấp nguồn thịt dồi dào hơn hết so với các gia súc khác. Hàng năm có khoảng 8 tỉ con gà hy sinh mạng sống để cung cấp thịt cho nhân loại cả thế giới. Riêng về Hoa Kỳ mỗi năm một người Mỹ thường ăn khoảng 33 pounds (15 kí lô) thịt gà và độ 300 cái trứng. Thịt gà cung cấp nhiều chất đạm mà lại ít chất mỡ (cholesterol) nên người ta gọi là thịt trắng. Người Việt chúng ta thường cho rằng thịt gà Mỹ ăn không ngon vì nuôi theo phương pháp kỹ nghệ. Quả thật như vậy vì cũng với gà Mỹ nếu nuôi thả rong thì hương vị thịt của nó không thua gì gà VN nuôi theo lối xưa mà ta quen gọi là “gà đi bộ”.

Ngoài thịt, gà còn cung cấp cho nhân loại trứng và lông gà để làm chổi, đệm gối, phân gà còn được làm phân bón ruộng rẫy.

Gà trống tượng trưng cho lòng can đảm, không khuất phục trước bạo lực. Gà mái với đàn con biểu tượng cho tình mẫu tử bao la, một mái gia đình đầm ấm. hai hình ảnh đó đã được các họa sĩ VN ngày xưa đưa vào tranh mộc bản nhân gian để treo trong những ngày Tết:

*Tỉ tách ngoài sân tràng pháo chuột,
Om xòm trên vách bức tranh gà.
(Trần Tế Xương)*

Một lần nữa Xuân sắp sửa trở về, năm Gà lại đến. Dù gà trống hay gà mái, cả hai gà chắc chắn sẽ mang đến những điều tốt đẹp cho tất cả chúng ta.

TRỊNH HẢO TÂM